

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْمَجِيدِ
الْعَظِيمِ رَبَّنَا وَرَبَّ السَّجْدَةِ ذَاتِ الْجَوْلَادِ اتَّخَذْتَ الرَّحْمَةَ
سِتْرًا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ تَأْتِي
السَّاعَةُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ



شورای عالی حوزه های علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران

مدرسه علمیه الزهرا (س) شهرستان میاندوآب

عنوان مقاله

فتنه های فرهنگی در زمان حکومت امام علی (ع)

پژوهشگر

سمیه قاسمی

زمستان ۱۳۹۹

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵	چکیده
۶	مقدمه
۷	مفاهیم
۸	مفهوم فتنه
۹	مفهوم فرهنگ
۹	عوامل و منشا بروز فتنه فرهنگی
۱۰	۱- سوء استفاده از نقاط ضعف
۱۱	۲- پیروی از هواهای نفسانی
۱۲	۳- مخالفت با دین خدا
۱۲	۴- چنگ زدن به حق و باطل
۱۳	۵- حمایت های شیطانی
۱۳	مصادیق فتنه های فرهنگی
۱۴	۱: شبهه افکنی
۱۴	۲: بدعت گذاری در دین
۱۶	۳: فرقه گرایی
۱۷	۴: خرافه پرستی
۱۷	۵: غلوگرایی
۱۸	چگونگی مبارزه با فتنه ها

- ۱: دوری از فتنه ها ۱۸
- ۲: تمسک به قرآن و اهل بیت(ع) ۱۸
- ۳: عدم باج دهی ۱۹
- ۴: بهره گیری از کارشناسان فرهنگی ۱۹
- نتیجه گیری ۲۰
- فهرست منابع ۲۱

فتنه های فرهنگی در زمان حکومت امام علی (ع)

سمیه قاسمی^۱

چکیده

فتنه از شیوه های مورد استفاده برای نفوذ و تضعیف حکومت ها خصوصاً در جوامع اسلامی، در میان امت اسلام است. فتنه به عناوینی همچون آزمایش الهی، عذاب الهی، شرک به خدا، دیوانگی، اذیت مومنان، ضعف و ظلم پذیری، گمراهی، فریفتن، معذرت خواستن و آشوب تقسیم شده است. گرچه فتنه در عرصه های مختلفی نظیر سیاست، اقتصاد، اجتماع و ... مطرح است ولی مهم ترین شیوه برخورد با فتنه در عرصه های فرهنگی قابل ارزیابی است. عوامل و منشا بروز فتنه فرهنگی از نگاه امام علی (ع) عبارتند از: ۱- سوء استفاده از نقاط ضعف؛ ۲- پیروی از هواهای نفسانی؛ ۳- مخالفت با دین خدا؛ ۴- چنگ زدن به حق و باطل؛ ۵- حمایت های شیطانی. مصادیق فتنه های فرهنگی شامل موارد زیر هستند: ۱: شبهه افکنی؛ ۲: بدعت گذاری در دین؛ ۳: فرقه گرایی؛ ۴: خرافه پرستی؛ ۵: غلوگرایی. در مبارزه با فتنه می توان از شیوه های نرم، بالاحص روش های فرهنگی آن بهره گرفت تا هم میزان جذب و هدایت پذیری در جامعه فراهم آید و هم با هزینه کمتری بتوان جریان های فتنه را کنترل و هدایت کرد. چگونگی مبارزه با فتنه ها موارد زیر می باشد: ۱: دوری از فتنه ها؛ ۲: تمسک به قرآن و اهل بیت (ع)؛ ۳: عدم باج دهی؛ ۴: بهره گیری از کارشناسان فرهنگی.

کلمات کلیدی: فتنه های فرهنگی، فتنه، حکومت امام علی (ع)، اسلام.

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه الزهرا میاندوآب

اندازه ای هستند (نه کم تر و نه بیشتر) شناخته و به تبعیت از آنان همت نماییم تا گرفتار شگردها و افسون های شیطانی فتنه گران نشویم.

چگونگی مبارزه با فتنه ها

بدون تردید برای ریشه کن نمودن فتنه ها می باید تلاش نموده و در این راه برنامه ریزی کرد. از این رو در این قسمت به برخی از راه های مبارزه با فتنه ها از منظر نهج البلاغه اشاره می شود.

۱: دوری از فتنه ها

یکی از راه های قیام علیه فتنه ها این است که افراد جامعه از هرگونه طرفداری و به تعبیری پرچمداری نسبت به فتنه دوری نمایند و عملاً میدان و عرصه را بر رشد و گسترش شعله های فتنه بسته تا توان بر تداوم حیات شوم فتنه نباشد. حضرت امیر در این باره چنین فرموده اند: «فلاتکونوا انصاب الفتن؛ بکوشید که شما پرچم فتنه ها نباشید».^۱ این سخن را می توان در دو بعد توضیح داد. یکی این که آحاد جامعه خود فتنه گر نباشند و دیگر این که از فتنه ها طرفداری ننمایند.

۲: تمسک به قرآن و اهل بیت(ع)

تمسک و توسل به قرآن و اهل بیت(ع) از دیگر راه های مبارزه با فتنه ها است. باید در تمام مصادیق فتنه به آموزه های دینی توجه و اوضاع را بر آن عرضه نماییم تا در صورت مغایرت با این آموزه ها از فتنه ها پرهیز نمود. به تعبیر امیرالمؤمنین(ع)، در اوضاع فتنه گون باید امواج فتنه ها را با کشتی های نجات در هم شکست. در بسیاری از روایات از این کشتی های نجات به اهل بیت(ع) تعبیر شده است. حضرت چنین می فرماید: «ایها الناس شقوا امواج الفتن بسفن النجاه»^۲

بی تردید پناه بردن به اهل بیت(ع) و قرآن بعنوان دو یادگار گران سنگ نبی مکرم اسلام(ص)، در دوران ظلمانی فتنه (که تشخیص حق از باطل بسیار مشکل است) می تواند بعنوان چراغی فروزان فرا راه مؤمنان بوده و راه نجات را بر آنان بگشاید و از امواج فتنه ها آنان را به سلامت به ساحل امن رشد و رستگاری رهنمون سازد.

^۱ نهج البلاغه/ خطبه ۱۵۱.

^۲ نهج البلاغه/ خطبه ۵.

۳: عدم باج دهی

عدم باج دهی که به تعبیری امتیاز ندادن به دیگران است از دیگر راه هایی است که در بیانات حضرت علی(ع) از آن بعنوان مهم ترین ابزار در مبارزه با فتنه یاد شده است و آن حضرت به صراحت چنین تعبیر می فرمایند: «کن فی الفتنه کابن اللبون لا ظهر فیرکب و لا ضرع فیحلب؛ در هنگام وقوع فتنه چون شتر دو ساله باش که نه پشت قدرتمندی دارد که سواری دهد و نه پستانی دارد که بتوان از او شیر دوشید».^۱

این تشبیه بسیار زیبا و رسا گویای این حقیقت است که برای در امان ماندن از آثار سوءفتنه ضرورت دارد آحاد جامعه (بویژه خواص) خود را از هرگونه باج دهی به دور دارند و زمینه بهره کشی دیگران را از خود فراهم نیاورند و به صراحت از هرگونه فتنه گری و فتنه گران ابراز برائت نمایند و دست رد به سینه آنان بزنند.

۴: بهره گیری از کارشناسان فرهنگی

بی شک برای انجام صحیح و منطقی و طبعا حاصل شدن نتایج مثبت و موثر در هر امری می باید از کاردانا و کارشناسان همان امر بهره گرفت. در مبارزه با فتنه های فرهنگی نیز ما همواره باید به این نکته مهم توجه کنیم که به جهت حساسیت فوق العاده بخش فرهنگی جامعه؛ نمی توان به هر فرد و یا گروهی اعتماد نمود تا این که مسائل حوزه فرهنگ را به سامان کرده و بازخوردهای مثبت دریافت نماییم. چرا که در دنیای امروز امور فرهنگی جوامع جزو تخصص هایی است که تنها می توان به کسانی که در آن تخصص دارند اعتماد نمود و برای سامان یابی مسائل فرهنگی از آنها کمک خواست.^۲ حضرت علی(ع) در باب مبارزه با فتنه گران بیانی دارند. ایشان می فرمایند: «فانا فقات عین الفتنه و لم یکن لیجتری علیها احد غیری؛ من چشم فتنه را از حدقه درآوردم و کسی غیر از من جرأت این کار را نداشت».^۳

این سخن به این حقیقت اشاره دارد که در مبارزه با هر فتنه ای باید از صاحب نظران همان عرصه بهره گرفت تا بدرستی بتوانند با آن مبارزه و اساس آن را از جامعه براندازند چرا که در غیر این صورت نه تنها هیچ مبارزه ای صورت نخواهد پذیرفت بلکه وخامت اوضاع روزآمد خواهد شد و فتنه گران قدرت و قوت بیشتری خواهند یافت.

^۱ نهج البلاغه/ حکمت ۱.

^۲ مسلمی، ربیع نتاج و تاجیک، شناسایی مولفه های تهدید نرم فرهنگی از دیدگاه قرآن کریم و سیره نبوی بر پایه فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه های آئینی، ص ۴۰.

^۳ نهج البلاغه، خطبه ۲۹.

نتیجه گیری

در این تحقیق فتنه های فرهنگی در زمان حکومت امام علی (ع) بررسی شد. ماهیت فتنه تلخ و جزء جدانشده زندگی اجتماعی انسان هاست، لیکن با ساخت عوامل پیدایش و ریشه های آن، همچنی توجه به آثار مخرب فتنه بایستی درصدد مهار و کنترل آن برآمد. ریشه اصلی پرفروغ شدن فتنه ها، تبعیت از هواهای نفسانی است چرا که عواملی مانند بدعت، دنیاطلبی، استکبار، انحراف از مسیر حقیقت و عدم تبعیت از قرآن و اهل بیت ریشه در ارضاء امیال نفسانی دارد. برای مداوای اساسی فتنه در جوامع می بایست روش پیشگیرانه ترویج تهذیب در اجتماع مسلمانان را دنبال نمود. اگر فتنه به لحاظ ابعاد مختلف آن مهار نگردد، سبب تخریب بنیان های اعتقادی، ارزش ها و هنجارها شده و در پی آن با ایجاد شبهات، حق و باطل خلط شده و آن هنگام شاهد بروز بدعت ها و ترویج جاهلیت و تضعیف جامعه و نهایتاً فروپاشی نظام اسلامی خواهیم بود. اگر فتنه در حوزه شناختی باشد، موثرترین راهبرد مواجهه فرهنگی آگاه سازی توأم با مداراوزی است و اگر فتنه در حوزه رفتاری ایجاد شده باشد، می توان آن را با راهبردهایی ماند اعطاء حقوق، ملامت یا احتیاط کنترل نمود و اگر فتنه در پی تغییر ساختاری است علاوه بر بکارگیری راهبردهای مذکور از روش های سخت نیز بایستی بهره جست.

عوامل و منشا بروز فتنه فرهنگی از نگاه امام علی (ع) عبارتند از: ۱- سوء استفاده از نقاط ضعف؛ ۲- پیروی از هواهای نفسانی؛ ۳- مخالفت با دین خدا؛ ۴- چنگ زدن به حق و باطل؛ ۵- حمایت های شیطانی مصادیق فتنه های فرهنگی شامل موارد زیر هستند: ۱: شبهه افکنی؛ ۲: بدعت گذاری در دین؛ ۳: فرقه گرایی؛ ۴: خرافه پرستی؛ ۵: غلوگرایی.

چگونگی مبارزه با فتنه ها شامل موارد زیر می باشد: ۱: دوری از فتنه ها؛ ۲: تمسک به قرآن و اهل بیت(ع)؛ ۳: عدم باج دهی؛ ۴: بهره گیری از کارشناسان فرهنگی.

محور اصلی مواجهه با فتنه، راهبرد آگاه سازی و روشنگری در جامعه است. به عبارتی راهبردهایی مانند افشاگری، ملامت، مداراوزی، اعطای حقوق و ... برای برانگیختن نیروی تمییز و تشخیص در جامعه و هدایت جریان فتنه به صلاح و سداد است. بهترین و کم هزینه ترین شیوه مقابله با فتنه و فتنه گران استفاده از روش های نرم با رویکرد مواجهه فرهنگی در برخورد با فتنه است. موثرترین راهبرد مواجهه فرهنگی آگاه سازی توأم با مداراوزی است و اگر فتنه در حوزه رفتاری ایجاد شده باشد، می توان آن را با راهبردهایی مانند اعطاء حقوق، ملامت یا احتیاط کنترل نمود و اگر فتنه در پی تغییر ساختاری است علاوه بر بکارگیری راهبردهای مذکور از روش های سخت نیز بایستی بهره جست.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه.
۳. آمدی، عبدالواحد، «غرر الحکم و درر الکلم»، شرح و ترجمه: هاشم رسولی محلاتی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۸۰.
۴. ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبه الله، «شرح نهج البلاغه»، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۴ق.
۵. تقی پور، ابوالفضل؛ قاسم پور، افسانه، «مختصات فتنه در نهج البلاغه»، پژوهش نامه علوم قرآن و حدیث، شماره ۱، ۱۳۹۵.
۶. جرجانی، علی بن محمد، «شرح المواقف»، قم، الشریف الرضی، چاپ اول، ۱۳۲۵ق.
۷. چلونگر، محمد علی، «روش ها و ویژگی های شیوه های اصلاحی امام علی (ع)»، پژوهش نامه علوی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هشتم، شماره اول، ۱۳۹۶.
۸. حاجی خانی، علی؛ بیدسرخ، علی، «راهکارهای مبارزه با فتنه های اجتماعی با تکیه بر آیات و روایات»، پژوهشنامه معارف قرآنی، سال چهارم، شماره ۱۵، ۱۳۹۲.
۹. حسینی علایی، فاطمه؛ غیبی، کثرت، «بررسی فتنه در آیات قرآن کریم و نهج البلاغه»، کنفرانس بین المللی اقتصاد مدیریت، روانشناسی، قم، ۱۳۹۵.
۱۰. خورشیدی، محمد؛ دهقان، نبی الله، «راهبردهای مواجهه فرهنگی با فتنه از منظر نهج البلاغه»، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، سال دوم، شماره ۶، ۱۳۹۷.
۱۱. درایتی، مصطفی، «معجم الفاظ غررالحکم و درر الکلم»، قم: مکتب الاعلام اسلامی، ۱۳۷۲.
۱۲. دهقانی، فرزاد، «راهکارهای گریز از گرداب فتنه از دیدگاه نهج البلاغه»، فصلنامه اخلاق، شماره ۱۸، ۱۳۹۴.
۱۳. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، «مفردات الفاظ قرآن»، دمشق، دار العلم، ۱۴۱۲ق.
۱۴. شهرستانی، محمد بن عبد الکریم، «الملل و النحل»، قم، الشریف الرضی، چاپ سوم، ۱۳۶۴.
۱۵. صفرلکی، شمس الله، «ریشه فتنه ها از دیدگاه امام علی (ع)»، فرهنگ کوثر، شماره ۴۳، ۱۳۷۹.
۱۶. طباطبایی، محمدحسین، «تفسیر المیزان»، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین، ۱۴۱۷ق.
۱۷. طبیبی، علی رضا؛ حسنی، قدرت الله، «شیوه فرهنگی تقابل و مبارزه مسلمانان با فتنه گران از منظر نهج البلاغه»، ماهنامه معرفت، شماره ۱۶۷، ۱۳۹۰.
۱۸. عمید، حسن، «فرهنگ فارسی عمید»، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۱.

۱۹. فراهیدی، خلیل بن احمد، «العین»، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۸ ق.
۲۰. قمی، شیخ عباس، «سفینه البحار»، قم، ناشر: دار الاسوه، ۱۳۴۴.
۲۱. محمدی‌ری‌شهری، محمد، «میزان الحکمه»، ترجمه: حمیدرضا شفیعی، قم، دارالحدیث، جلد ۴، ۱۳۷۷.
۲۲. مسلمی، محمد حسن؛ ربیع نتاج، علی‌اکبر؛ تاجیک، هادی، «شناسایی مولفه‌های تهدید نرم فرهنگی از دیدگاه قرآن کریم و سیره نبوی بر پایه فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آئینی»، دوفصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، دوره ۷، شماره ۱۶، ۱۳۹۶.
۲۳. مکارم‌شیرازی، ناصر، «پیام امام، شرحی تازه و جامع بر نهج‌البلاغه»، تهران، دارالکتب‌الاسلامیه، ۱۳۷۵.
۲۴. نائینی، علی محمد، «اصول و مبانی جنگ نرم»، تهران، نشر ساقی، چاپ سوم، ۱۳۹۱.
۲۵. یساقی، علی اصغر، «بازشناسی مفهوم فتنه از دیدگاه قرآن»، مجله فقه و تاریخ تمدن، شماره ۱۹، ۱۳۸۸.